

IJTIMOIIY-KASBIY MUHITDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING METAKOMPETENSIYASINI RIVOJLANISHINI TASHKIL ETISH

Berdibekova Feruza Abdumannob qizi,
Toshkent amaliy fanlar universiteti
"Pedagogika" kafedrasida katta o'qituvchisi, PhD.
feruzaberdibekova94@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v18i.1576>

MAQOLA HAQIDA/ О СТАТЬЕ

Qabul qilindi: 15-aprel 2026-yil

Tasdiqlandi: 17-aprel 2026-yil

Jurnal soni: 18-A

Maqola raqami: 21

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

metakompetensiya, metakompetensiya shakllanishi, metakompetensiyalar va kompetensiyalar o'rtasidagi farqlar, shaxs rivojlanishida metakompetentlikning ahamiyati, uzluksiz o'z-o'zini tarbiyalash, tadqiqot faoliyati mavzusi, mohiyati va tuzilishi, tasnifi, kompetensiyalar ierarxiyasidagi metakompetensiya

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Ushbu maqolada metakompetensiyalar - insonga o'z kompetensiyalarini samarali boshqarishga yordam beradigan qobiliyat va ko'nikmalar muayyan sohadagi aniq bilim va qobiliyatlarni ifodalovchi kompetensiyalardan farqli o'laroq, metakompetensiyalar umumiyroq va universal ekanligi ko'rsatib berilgan. Bu ko'nikmalar insonga o'z xatti-harakatlarini tahlil qilish, tushunish va nazorat qilish, qaror qabul qilish, tajribadan saboq olish va rivojlanish imkonini berishi ta'kidlangan. Metakompetensiyalarning asosiy farqlovchi xususiyatlaridan biri shundaki, ular inson hayotining turli sohalarida qo'llanilishi mumkinligi ta'kidlangan.

Metakompetensiyalar insonga o'z kompetensiyalaridan samarali foydalanishga va maqsadlariga muvaffaqiyatli erishishga yordam berishi, aniq ko'nikmalarni, ularni boshqarish qobiliyatini ongli ravishda rivojlantirish uchun kompetensiyalar va metakompetensiyalar o'rtasidagi farqni tushunish muhimligi tushuntiriladi.

Tanqidiy fikrlash axborotni mazmunli tahlil qilishga yordam berishi, samarali muloqot va hamkorlik uchun muloqot juda muhimligi, tahlil esa murakkab vaziyatlarni tushunishga imkon berishi va mulohaza yuritish tajribadan saboq olishga yordam berishi borasida fikr yuritiladi. Bu metakompetensiyalar ishda ham, shaxsiy hayotda ham muvaffaqiyatga erishishda muhim rol o'ynaydi.

ABOUT THE PAPER

Accepted: 15 april 2026

Approved: 17 april 2026

Volume: 18-A

Paper number: 21

KEYWORDS

metacompetence, development of metacompetence, differences between competences and metacompetences, the role of metacompetence in personal development, lifelong self-education, research activity (its subject, essence, and structure), classification, metacompetence in the hierarchy of competences

ANNOTATION

This article examines metacompetences—abilities and skills that enable individuals to effectively manage their own competences. Unlike competences, which reflect specific knowledge and skills within a particular domain, metacompetences are more general and universal in nature. It is emphasized that these skills allow individuals to analyze, understand, and regulate their behavior, make decisions, learn from experience, and pursue continuous development. One of the key distinguishing features of metacompetences is their applicability across various spheres of human life.

The study explains that metacompetences help individuals use their competences more effectively and achieve their goals successfully. It also highlights the importance of understanding the distinction between competences and metacompetences in order to consciously develop specific skills and the ability to manage them.

Furthermore, the article discusses that critical thinking facilitates meaningful analysis of information, effective communication is essential for collaboration, analysis enables understanding of complex situations, and reflection helps individuals learn from experience. These metacompetences play a crucial role in achieving success both in professional and personal life.

Kirish. Metakompetensiyalar insonning o'zini o'zi boshqarish, rejalashtirish, baholash va harakatlarini nazorat qilish qobiliyatlaridir. Ular mavjud ko'nikmalar va bilimlarni samarali qo'llash imkonini beruvchi eng yuqori darajadagi kompetensiyalarni ifodalaydi. Metakompetensiyalar shaxsiy rivojlanishda muhim rol o'ynaydi, chunki ular o'zgarishlarga moslashish, stressni boshqarish, qarorlar qabul qilish va maqsadlarga erishish qobiliyatini beradi.

Kompetensiyalar va metakompetensiyalar o'rtasidagi farq shundaki, birinchisi ma'lum bir sohadagi aniq ko'nikmalar va bilimlarni aks ettiradi, metakompetensiyalar esa bu ko'nikmalardan qanday foydalanishni belgilaydi (masalan, vazifalar o'rtasida tezda o'tish yoki vaqtni samarali boshqarish qobiliyati). Shunday qilib, metakompetensiyalarni rivojlantirish insonga hayotning turli sohalarida yanada moslashuvchan, moslashuvchan va muvaffaqiyatli bo'lishga yordam beradi.

Metakompetensiyalar - bu insonga o'z kompetensiyalaridan yaxshiroq foydalanishga yordam beradigan ko'nikma va qobiliyatlar. Ular vaqtni boshqarish, qaror qabul qilish, axborotni tahlil qilish, munosabatlarni o'rnatish va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Metakompetensiyalar va kompetensiyalar o'rtasidagi asosiy farq shundaki, birinchisi insonning bilim va ko'nikmalaridan samarali foydalanish va ularni tashkil qilish qobiliyati bilan bog'liq, kompetensiyalar esa ma'lum bir sohadagi o'ziga xos ko'nikmalar yoki bilimlarni ifodalaydi. Yana bir farq shundaki, kompetensiyalar odatda aniqroq mezonlar yordamida o'lchanishi yoki baholanishi mumkin, metakompetensiyalar esa kamroq aniq va o'lchash qiyinroq. Bundan tashqari, kompetensiyalar ko'pincha kontekstga xos yoki sohaga xosdir, metakompetensiyalar esa universalroq qo'llaniladi va turli vaziyatlarda foydali bo'lishi mumkin. Shuning uchun, metakompetensiyalar va

kompetensiyalar o'rtasidagi farqlarni tushunish shaxslarga o'zlarining kuchli tomonlarini yaxshiroq tanib olish va nafaqat ma'lum ko'nikmalarni, balki maqsadlariga erishish uchun ushbu ko'nikmalardan samarali foydalanish qobiliyatini ham yaxshilashga imkon beradi.

Metakompetensiyalarni qanday rivojlantirish mumkin? Amaliy maslahatlar metakompetensiyalarni rivojlantirish muvaffaqiyatli professional faoliyatning asosiy jihatidir. Metakompetensiyalaringizni yaxshilash uchun bir nechta amaliy maslahatlarga amal qiling. Yaxshilanish sohalarini aniqlash uchun kuchli va zaif tomonlaringizni tan olishdan boshlash muhimdir. Keyingi qadam metakompetensiyalarni rivojlantirish uchun aniq maqsadlarni belgilash va harakatlar rejasini tuzishdir.

Metakompetensiyalarni samarali rivojlantirish uchun, shuningdek, taraqqiyotni muntazam ravishda kuzatib borish va o'rganish strategiyangizni o'zgartirish foydalidir. O'z-o'zini tarbiyalash va o'rganish jarayonida motivatsiyani saqlab qolish qobiliyati juda muhimdir. Xotira, diqqatni jamlash va mantiqiy fikrlash kabi turli xil aqliy ko'nikmalarni o'rgatish usullaridan foydalanish foydalidir.

Bundan tashqari, olingan bilimlarni kundalik hayotda yoki ishda faol qo'llash metakompetensiyalarning tezroq va samaraliroq rivojlanishiga hissa qo'shadi. Yana bir muhim jihat - bu allaqachon yuqori darajadagi metakompetensiyalarga ega bo'lgan odamlar bilan ularning tajribalaridan saboq olish va o'zini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha maslahatlar olish uchun muntazam muloqot qilishdir.

Ushbu amaliy maslahatlarga amal qilish metakompetensiyalaringizni sezilarli darajada yaxshilashga va professional muvaffaqiyatingizni oshirishga yordam beradi. Zamonaviy ish dunyosida metakompetensiyalarning roli bugungi dinamik ish muhitida, doimiy

o'rganish va o'zgarishlarga moslashish talab etiladigan sharoitda, metakompetensiyalar asosiy rol o'ynaydi.

Metakompetensiyalar - bu insonga o'z kompetensiyalarini samarali boshqarish imkonini beradigan universal ko'nikma va qobiliyatlar to'plamidir. Ular mustaqil o'rganish, qaror qabul qilish, muammolarni hal qilish, yangi sharoitlarga moslashish va moslashuvchan bo'lish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Biroq, metakompetensiyalar ma'lum sohalaridan tashqariga chiqadi va odamga turli sharoitlarda o'z kompetensiyalaridan samarali foydalanishga yordam beradi.

Tez rivojlanayotgan texnologiyalar va o'zgaruvchan mehnat bozorlari bilan mavjud kompetensiyalar tezda eskiradi. Shuning uchun, yangi talablarga moslashish va o'zgaruvchan ish muhitida muvaffaqiyatli ishlash imkonini beruvchi metakompetensiyalarini rivojlantirish muhimdir. Yaxshi rivojlangan metakompetensiyalarga ega odamlar yangi loyihalarga samaraliroq moslasha oladilar, jamoada ishlaydilar, murakkab qarorlar qabul qiladilar va professional darajada rivojlanadilar. Bu ularni mehnat bozorida qimmatli mutaxassislarga aylantiradi va ham shaxslar, ham tashkilotlarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Zamonaviy ta'lim muhiti inson hayotining boshqa sohalarini bilan bir qatorda o'zgarib bormoqda. Zamonaviy o'qituvchilar o'ziga ishongan, tashabbuskor bo'lishi va o'quv ishlari, rahbariyatga hisobot berish va shaxsiy hayotlarini muvazalan muvozanlashtirishi, shu bilan birga ijobiy munosabatni saqlab qolishi, ko'nikmalarini oshirishi va o'qitish amaliyotidagi so'nggi tendentsiyalardan xabardor bo'lishi kerak. O'qituvchilar noaniq muhitda muvaffaqiyatli va raqobatbardosh bo'lishlari uchun ular mustaqil ravishda yangi ko'nikma va kompetensiyalarini rivojlantirish olishlari kerak. Ekzistensial ko'nikmalar buning asosini tashkil qiladi. Mijozlarga yo'naltirilganlik, ko'p tillilik va ko'p madaniyatlilik, odamlar bilan ishlash, juda noaniq va tez o'zgarib turadigan vazifa sharoitlarida ishlash, badiiy ijodkorlik va ekologik fikrlash. XXI asrda muhim bo'lgan kasblararo ko'nikmalar ro'yxati bu bilan cheklanmaydi. Mana, kelajakdagi inson uchun foydali bo'ladigan yana bir nechta ko'nikmalar: diqqatni boshqarish, tanqidiy, fikrlash, ongillik, hissiy intellekt [1].

Ta'lim sohasidan yosh mutaxassislarning katta miqdorda chiqib ketishining sabablaridan biri shundaki, pedagogika universitetlari yangi ko'nikma va malakalarni mustaqil ravishda rivojlantirish qobiliyatini rivojlantirmaydi. Natijada, o'qituvchilar katta hamkasblarining raqobatiga bardosh bera olmaydilar, zamonaviy talabalar, ularning ota-onalari va maktab ma'muriyati bilan aloqa o'rnatmaydilar, resurslarni taqsimlay olmaydilar va vaqtlarini boshqara olmaydilar. Maqolamizning dolzarbligi shuki, biz bu muammoning yechimini o'qituvchilarning universitet ta'limi davomida metakompetensiyalarini rivojlantirish va ularni professional karyeralarining boshida ustozlik modelini joriy etish orqali rivojlantirishda ko'ramiz. Bizning fikrimizcha, bu yondashuv nafaqat ta'lim muhitida o'qituvchi sifatida qolib, rivojlana oladigan, balki yosh o'qituvchilar uchun ustoz bo'la oladigan mutaxassislarni rivojlantirishni ta'minlaydi.

Metakompetensiya "Loyihani uning hayot aylanishining barcha bosqichlarida boshqarish qobiliyati" kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan. Metakompetensiya "Jamoani tashkil qilish va boshqarish qobiliyati, belgilangan maqsadga erishish uchun jamoa strategiyasini ishlab chiqish" kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan. Ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvning nazariy asoslarini ishlab chiqish va amaliy qo'llash bilan bog'liq vaziyatni tahlil qilish bizga ushbu jarayonda paydo bo'layotgan tendentsiyalarni aniqlash imkonini beradi [1, 44-48]. Shuni ta'kidlash kerakki, kompetensiyaga asoslangan yondashuvning rivojlanishi, xususan, "kompetensiya/kompetensiya" tushunchalarining mohiyatini ochib berish 1960-yillarga borib taqaladi va amerikalik tilshunos N. Chomskiyning (Massachusetts universiteti) tadqiqotlari bilan bog'liq.

"Kompetensiya" tushunchasi N. Chomskiy tomonidan tildan foydalanish va uning nazariyasi doirasida shakllantirilgan. Olim o'z tadqiqotida kompetensiya va uning faoliyatda (nutqda) qo'llanilishini farqlaydi. Bu yerda, bizning nuqtai nazarimizdan, N. Chomskiyning kompetensiya va uning faoliyatda qo'llanilishini tushunishga yondashuvi A.V.Xutorskoyning fikriga ko'ra kompetensiya/kompetensiyani zamonaviy tushunish bilan bog'liq. Shuni ta'kidlash kerakki, kompetensiyaga asoslangan yondashuvning rivojlanishi, xususan, "kompetensiya/kompetensiya" tushunchalarining mohiyatini ochib berish 1960-yillarga borib taqaladi va amerikalik tilshunos N. Chomskiyning (Massachusetts universiteti) tadqiqotlari bilan bog'liq [2].

"Kompetensiya" tushunchasi N. Chomskiy tomonidan tildan foydalanish va uning nazariyasi doirasida shakllantirilgan. Olim o'z tadqiqotida kompetensiya va uning faoliyatda (nutqda) qo'llanilishini farqlaydi. Bu yerda, bizning nuqtai nazarimizdan, N. Chomskiyning kompetensiya va uning faoliyatda qo'llanilishini tushunishga yondashuvi A.V.Xutorskoyning fikriga ko'ra kompetensiya/kompetensiyani

zamonaviy tushunish bilan bog'liq. "Kompetensiya" tushunchasining semantikasi R. Uaytning tadqiqotlarida shaxsiy komponentlar, jumladan, motivatsiya bilan kengaytirilgan va boyitilgan. 1984-yilda J. Raven kompetensiya turlarini kiritdi va ularning ko'p komponentli tarkibini ochib berdi [3]. Kompetensiyalarni tasniflashning keyingi bosqichi Yevropa Kengashi tomonidan Bernda bo'lib o'tgan simpoziumda (1996) asosiy kompetensiyalarni aniqlash bo'ldi.

Shuningdek, ta'lim amaliyotida sub'ektning o'z kognitiv faoliyatini tashkil qilish va boshqarish usullari va vositalariga ehtiyoj mavjud. Hozirgi vaqtda metakognitiv psixologiya doirasidagi olimlarning ishlari ta'limda metakompetensiyani pedagogik muammo sifatida rivojlantirish uchun nazariy shart-sharoitlarni yaratdi. Xususan, M.A. Xolodnaya qidiruv muammosini hal qilish jarayonida axborotni qayta ishlashning psixologik mexanizmlarini ochib beradi, sub'ektning o'z kognitiv jarayonlari va ularning kognitiv qobiliyatlari haqidagi bilimlarni aniqlash A.V. Karpov va P.G. Demidovanning tadqiqotlarida keltirilgan [4].

Psixologik hodisa sifatida metakognitsiyaning umumiy masalalari bir qator xorijiy psixologlarning tadqiqotlarida keltirilgan [5] Metakompetensiyani rivojlantirishning pedagogik jihati:

1) o'qish strategiyalari yordamida metakompetensiyani rivojlantirish T.I. Datsevich, Yu.A. Gusak, Shak-Mao Chan, I-yu Chen, Shen-hu Huang va K. Kane tomonidan o'rganilgan;

2) metakognitiv jarayonlarning aqliy jihatlari M.A. Xolodnaya va A.V. Karpov tomonidan ko'rib chiqilgan;

3) muhandislik va texnologiya darslarida talabalarning metakompetensiyani rivojlantirish T.V. Furyaeva va O.V. Gudkova tomonidan o'rganilgan;

4) kelajakdagi yosh mutaxassislarning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi uchun metakompetensiyalarni shakllantirish S. Panchenko tomonidan ko'rib chiqilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakompetensiyasini rivojlantirish jarayonida integratsiyalashgan pedagogik yondashuvlarning samaradorligini o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks ilmiy-metodik yondashuv qo'llanildi.

Tadqiqotda nazariy va empirik metodlar uyg'unligi asosiy metodologik asos sifatida belgilandi. Nazariy bosqichda pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar tahlil qilindi, metakompetensiya tushunchasining ilmiy talqini, uning tarkibiy komponentlari hamda uni rivojlantirishga doir zamonaviy yondashuvlar o'rganildi.

Tadqiqot metodologiyasi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakompetensiyasini rivojlantirish jarayonini ilmiy asoslangan, tizimli va integratsiyalashgan yondashuvlar asosida o'rganishga imkon berdi.

Tadqiqotning metodologik asosi turli tadqiqot muammolarini hal qilish uchun tegishli ravishda qo'llaniladigan tizim-fikrlash-faoliyat, kompetensiyaga asoslangan va faoliyatga asoslangan yondashuvlarning o'zaro ta'siri sifatida ko'p paradigmatik yondashuv edi.

Tizim-fikrlash-faoliyat yondashuvi metakompetensiyani ko'rib chiqishda faoliyat va fikrlash haqidagi bilimlarni ushbu faoliyat va fikrlash ob'ektlari haqidagi bilimlar bilan integratsiyalashga imkon beradi, bu esa qidiruv faoliyati sub'ektini ushbu faoliyatni amalga oshirishga nisbatan refleksiv pozitsiyaga qo'yadi.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim natijasini rivojlangan metakompetensiya sifatida belgilaydi, bu "kompetensiya"ning oddiy tushunchasiga nisbatan o'ziga xos tushunchadir. Inson rivojlanishining faoliyatga asoslangan tabiati haqidagi tezisni postulatlaydigan faoliyatga asoslangan yondashuv talabning metakompetensiyasini shakllantirish jarayonida faol pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ustuvorligini belgilaydi.

Kasbiy pedagogik ta'limda akmeologik yondashuvni amalga oshirish uchun psixologik-pedagogik shart-sharoitlarning umumiyliigi, birinchidan, akmeologik yondashuvning mohiyati (uning asosiy qoidalari, asosiy tamoyillari va boshqalar, ikkinchidan, uning mazmuni) bilan belgilanadi.

Natijalar. Bu yerda "Yevropada ta'lim tuzilmalarini sozlash" pan-yevropa loyihasini keltirish o'rini: kompetensiya bilim va tushunish (akademik sohaning nazariy bilimi, bilish va tushunish qobiliyati); qanday harakat qilishni bilish (bilimlarni muayyan vaziyatlarga amaliy va operatsion qo'llash); qanday bo'lishni bilish (ijtimoiy kontekstda boshqalarni idrok etish va ular bilan yashash usulining ajralmas qismi sifatida qiymat) [Yevropada ta'lim tuzilmalarini sozlash, 2002]. Bu talqinda doimiy ravishda o'rganish qobiliyati, zamonaviy shaxsning ajralmas xususiyati va rivojlangan metakompetentlikka asoslangan o'zgaruvchan hayot sharoitlariga moslashish zarurati sifatida kompetensiyani yo'q. O'quv jarayonida talabalarning metakompetentligini rivojlantirishning dolzarbligini asoslashda biz ijtimoiy, ilmiy va amaliy dalillarni keltiramiz. Biz barcha hayotiy jarayonlarning dinamikasi, samarali, uzluksiz o'z-o'zini o'qitish zaruratiga olib kelishi, bu muammoning ijtimoiy ahamiyatini belgilab berishini ta'kidlaymiz. Ilmiy

argument metakompetentlikni rivojlantirishning pedagogik muammosini hal qilish uchun metakognitiv psixologiyadagi tadqiqotlardan foydalanish imkoniyatida yotadi.

Yuqoridagilarni umumlashtirib aytganda, mualliflar metakognitiv psixologiya sohasidagi tadqiqotlarga tayanib, metakompetensiyaning pedagogik mohiyatini ochib berish va uning boshqa kompetensiyalar qatoridagi maqomini aniqlash maqsadini qo'ydilar.

Yuqorida aytib o'tilgan metodologik asosga asoslanib, o'quvchi o'zini o'zi o'qitish bilan shug'ullanadigan fikrovchi, rivojlanuvchi va mulohazakor shaxs sifatida qaraladi. Psixologik va pedagogik adabiyotlarning, jumladan, monografiyalarning nazariy tahlili, shuningdek, Rossiya ta'limining rivojlanishini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy baza qo'llanildi. Rossiya va xorijiy olimlarning tadqiqotlarida metakognitiv psixologiyaning asosiy tushunchalarining mazmuniy tahlili, shuningdek, individual o'zini o'zi o'qitish va o'zini o'zi o'qitish kompetensiyasini rivojlantirish mohiyatini ochib beruvchi tadqiqotlarning nazariy tahlili o'tkazildi.

Muhokama. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakompetensiyasini rivojlantirishda integratsiya jarayonida turli metodik va pedagogik yondashuvlarning qo'llanilishi muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda o'qituvchilar nafaqat pedagogik bilimlarni egallashlari, balki shaxsiy va professional rivojlanishlarini ta'minlashga qaratilgan innovatsion texnologiyalar va ta'lim jarayonlarini optimallashtirish zarur.

Zamonaviy raqamli vositalar, masalan, interaktiv ta'lim platformalari, onlayn kurslar va elektron resurslar bo'lajak o'qituvchilarga pedagogik jarayonni o'zgartirish va takomillashtirish imkonini beradi. Bu texnologiyalar yordamida o'qituvchilar metakompetensiyani rivojlantirish uchun o'z bilim va ko'nikmalarini oson va tez yangilashlari mumkin.

Blended learning (aralash o'qitish): Onlayn va an'anaviy ta'limni birlashtirish orqali o'qituvchilarga o'z ish usullarini qayta ko'rib chiqishga imkon beriladi. Blended learning pedagogik metakompetensiyani oshiradi, chunki o'qituvchi o'zi va o'quvchilar uchun moslashuvchan o'qitish tizimini yaratishi zarur.

Masala bazaviy o'rganish (PBL) usuli yordamida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari real hayotdagi muammolarni hal qilishda faol ishtirok etadilar. Bu yondashuv, o'qituvchilarga tanqidiy fikrlash, masalalarga turli xil yondashuvlar va yechimlarni ishlab chiqish kabi metakompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Bo'lajak o'qituvchilar uchun ko'p usuldagi o'qitish yondashuvlarini qo'llash (diskussiya, guruhlariga ajratish, ro'l o'ynash, simulyatsiya va boshqalar) pedagogik va shaxsiy metakompetensiyalarni rivojlantirishga imkon beradi.

O'qituvchilarni ijodiy fikrlashga undash, yangi g'oyalarni ishlab chiqishga imkon yaratish metakompetensiyani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Loyiha asosida o'rganish, o'qituvchilarni innovatsion va mustaqil fikrlashga undaydi, ular o'z bilimlarini yangi shakllarda amalga qo'llay olishadi.

O'qituvchilarni o'qitish jarayonida gamifikatsiya elementlarini qo'llash orqali ular o'quvchilarga ta'limni yanada qiziqarli va interaktiv tarzda yetkazishadi. Bu usul pedagogik metakompetensiyalarni va innovatsion fikrlashni rivojlantiradi.

Bo'lajak o'qituvchilarni guruhlariga ajratib, o'qitishda hamkorlik qilish orqali ularning kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin. Jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish, o'z fikrlarini boshqalarga tushuntirish va boshqalarning fikrlarini tinglashga yordam beradi.

Peer-teaching (hamkasblarga o'qitish): O'qituvchilarni bir-birlariga dars berishga undash, o'z tajribalarini boshqalar bilan baham ko'rish, pedagogik metodlarni birgalikda ishlab chiqish, ularning o'zini o'zi baholash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Bo'lajak o'qituvchilarni o'z faoliyatini tahlil qilishga o'rgatish, o'z ishlarini baholash va yaxshilashga intilish, shaxsiy metakompetensiyaning rivojlanishiga yordam beradi. O'qituvchilarni o'z xatolaridan o'rganishga undash, ularni yaxshilashga va o'zini takomillashtirishga rag'batlantiradi.

Tajribali o'qituvchilar bilan hamkorlik qilish, o'qituvchining o'z ustida ishlashiga va metakompetensiyasini rivojlantirishga yordam beradi. Mentorlar va maslahatchilar o'qituvchiga yangi pedagogik metodlar va usullarni o'rgatish, shaxsiy rivojlanish yo'nalishlarini belgilashda yordam beradi.

O'qituvchilarni o'z his-tuyg'ularini boshqarishga, stressni yengishga va o'z hissiyotlarini boshqalarga qanday etkazish kerakligini o'rgatish

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Поликанова Е.Г. Исторический аспект развития компетентного подхода в образовании // Вестник ЧитГУ. 2008. № 4 (49). С. 44-48. URL: <https://cyberleninka.ru/>

muhimdir. Bu jarayon, shuningdek, bolalar bilan samarali muloqot o'rnatish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

O'qituvchilarni o'quvchilarni individual ehtiyojlariga mos ravishda o'qitishga o'rgatish. Bu yondashuv o'qituvchilarni metakompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi, chunki ular turli o'quvchilarni tushunish, individual yondashuvni qo'llash va turli ehtiyojlarga javob berish uchun o'z bilimlarini kengaytirishlari kerak.

O'qituvchilarni doimiy baholash va o'quvchilarning o'sish darajasini kuzatish orqali ular o'z pedagogik faoliyatlarini takomillashtirishlari mumkin. Bu usul shaxsiy va professional metakompetensiyalarni rivojlantirishda muhimdir.

O'qituvchilarni ijtimoiy mas'uliyatli qarorlar qabul qilishga o'rgatish, jamiyatda o'z o'rini tushunish va ko'proq ijtimoiy integratsiyalashgan pedagogik yondashuvlarni qo'llash, ularning metakompetensiyasini oshiradi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakompetensiyasini rivojlantirish, ko'plab pedagogik va innovatsion yondashuvlarning integratsiyasi asosida amalga oshirilishi kerak. Bu jarayon o'qituvchilarni nafaqat bilim va ko'nikmalarni egallashga, balki o'zini o'zi rivojlantirishga, turli pedagogik vaziyatlarda samarali ishlashga, va o'z faoliyatlarini tahlil qilishga o'rgatadi.

Xulosa. D. Flavel "metakognitsiya" tushunchasini kiritadi va uni o'z aqliy strategiyalarini tahlil qilish va kognitiv faoliyatini boshqarish qobiliyati sifatida belgilaydi. Faoliyatga asoslangan yondashuvga muvofiq, metakompetensiyani rivojlantirish uchun faol pedagogik texnikalardan foydalanish tabiiy tanlovdir. Shuning uchun, talabalarining kognitiv faoliyat natijalarini baholashda intellektual va refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish dialogik o'zaro ta'sir, amaliy tadqiqotlar, loyihaga asoslangan, tadqiqotga asoslangan va rivojlantiruvchi o'rganish, shuningdek, ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi orqali amalga oshiriladi.

O'z-o'zini o'qitish muammolari. Kognitiv strategiyalarni kognitiv jarayon haqidagi bilim sifatida egallash va belgilangan maqsadga muvofiq ma'lum bir muammoni hal qilish usullarini tanlash bilan bog'liq. Kognitiv strategiyalar intellektual faoliyat vositalari sifatida qaraladi, ularni o'zlashtirish o'rganish, muammolarni hal qilish, tan olish va tushunish imkonini beradi. Shuni ta'kidlash kerakki, kognitiv strategiyalar universal kognitiv vositalar bo'lib, o'rganilayotgan narsaning mazmuniga bog'liq emas, bu ularning "meta-xususiyatini" belgilaydi. Kognitiv strategiyalar kognitiv faoliyat jarayonini belgilaydi va sub'ektning o'z kognitiv jarayonini rejalashtirish va nazorat qilishni o'z ichiga oladi.

Metakompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan metakognitiv o'rganish uning mohiyatini aks ettiradi va quyidagi tamoyillarga muvofiq amalga oshiriladi:

- maqsad qo'yish;
- axborot ta'minoti;
- kognitiv vazifalarni tashkil qilish va hal qilishda mustaqillik;
- belgilangan maqsadga muvofiq kognitiv faoliyat natijalari va chegaralarini baholashda refleksivlik.

Ushbu tadqiqot metakompetensiya tushunchasining turli talqinlari bilan kontent tahlili va analitik ishlarga asoslangan holda, uning individual xususiyatlarini aniqlab, metakompetensiya tushunchasini sintez qildi, uning tuzilishini takomillashtirdi va uning tarkibiy qismlarining mazmunini taqdim etdi.

Har bir kompetensiya turining universallik darajasi va uning faoliyat sohasi bilan bog'liqligiga asoslanib, kompetensiyalar tasnifi taklif qilindi. Bu bizga metakompetensiyani bilimlarni boshqarish, shuningdek, insonning intellektual va refleksiv jarayonlari uchun mo'ljallangan yuqori darajadagi kompetensiya sifatida aniqlash imkonini berdi. Boshlangan tadqiqotlarni davom ettirishning istiqbolli yo'nalishi o'quv jarayonida talabalarining metakompetentligini rivojlantirish uchun pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash va asoslash hamda o'rganilayotgan hodisani kuzatish uchun diagnostika kompleksini ishlab chiqishdir.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakompetensiyasini rivojlantirish, ko'plab pedagogik va innovatsion yondashuvlarning integratsiyasi asosida amalga oshirilishi kerak. Bu jarayon o'qituvchilarni nafaqat bilim va ko'nikmalarni egallashga, balki o'zini o'zi rivojlantirishga, turli pedagogik vaziyatlarda samarali ishlashga, va o'z faoliyatlarini tahlil qilishga o'rgatadi.

article/n/istoricheskiy-aspekt-razvitiya kompetentnostnogo-podhoda-v-obrazovanii/viewer.

2. Chomsky N. Language and mind. M.: Moscow University, 1972. URL: https://vk.com/doc280125750_411400419
3. Raven J. Competence in modern society: identification, development and implementation. Moscow, 2002. Moscow: Cogito-Tsentr, 2002. (in Russian). URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=20240189>
4. Karpov A.V., Demidova P.G. On the content of the concept of metacognitive abilities of a person // *Izvestiya DGPU (News DGPU)*. 2013.
5. Harvey S., Goudvis A. *Strategies that Work: Teaching Comprehension for Understanding and Engagement*. Maine: Stenhouse Publishers and Ontario: Pembroke Publishers Ltd., 2007. P. 25–26. URL: <https://search.library.wisc.edu/catalog/9910033629502121>
6. Reznikova E.V. Didactic foundations of the formation of metacompetencies. In: Proceedings of IV conference “TRIZ”. Practice of application of methodical instruments”. Moscow, 2012. P. 266–271. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25517937>
7. Orbodoyeva L.M. Meta-competence as a contents component of professional language learning at linguistic universities // *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta (Moscow State Linguistic University Journal)*. 2014. No. 14 (700). P. 144–153. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=22760355>
8. Pavlov D.N. Cognitive strategy: some questions of definition // *Voprosy kognitivnoy lingvistiki (Issues of cognitive linguistics)*. 2006. No. 2 (7). P. 62–64. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=9900407>.
9. Бердибекова, Ф.А. (2023). Модель развития системы направления студентов к профессиональной деятельности на основе акмеологического подхода. *Предпринимательства и педагогика*, 5(4), 91-100.
12. Berdibekova, F.A. (2023). Talabalarning akmeologik yondashuv asosida kasbiy muammolarni hal qilishga tayyorlashning pedagogik tizimi. In *Oriental Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 207-214). OOO «SupportScience».
10. Pavlov D.N. Cognitive strategy: some questions of definition // *Voprosy kognitivnoy lingvistiki (Issues of cognitive linguistics)*. 2006. No. 2 (7). P. 62–64. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=9900407>